

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ФАРМАЦЕВТИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Серія «Наука»

ЛІКИ – ЛЮДИНІ.
СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ФАРМАКОТЕРАПІЇ
І ПРИЗНАЧЕННЯ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ

Матеріали ХХХІІ Всеукраїнської
науково-практичної конференції
з міжнародною участю

21 травня 2015 року
м. Харків

*Реєстраційне посвідчення УкрІНТЕІ
№ 501 від 9 липня 2014 року*

Харків
НФаУ
2015

Редакційна колегія:

Головний редактор – акад. НАН України, проф. В. П. Черних

Заступники головного редактора: проф. Б. А. Самура, проф. І. В. Кіреєв, проф. Л. В. Деримедвідь

Відповідальний секретар – Ю. О. Псурцева

Члени редакційної колегії: проф. А. А. Котвіцька, проф. А. Л. Загайко, проф. В. А. Кліменко, проф. П. І. Потейко, проф. В. П. Андрющенко, проф. О. А. Цодікова, проф. Т. Д. Звягинцева, проф. Н. М. Кононенко, доц. М. Г. Бакуменко, доц. В. Є. Кашута, доц. О. О. Рябова, доц. Н. В. Жаботинська, доц. Н. М. Трищук, доц. М. В. Савохіна, доц. В. В. Куновський, І. Б. Книженко

Ліки – людині. Сучасні проблеми фармакотерапії і призначення лікарських засобів : матеріали XXXII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (21 травня 2015 року). – Х. : НФаУ, 2015. – 392 с. – (Серія «Наука»).

Збірник містить статті і тези доповідей XXXII Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Ліки – людині. Сучасні проблеми фармакотерапії і призначення лікарських засобів».

У матеріалах конференції розглядаються проблеми фармакотерапії захворювань людини, наведені результати експериментальних та клінічних досліджень, аспекти вивчення й упровадження нових лікарських засобів, доклінічні фармакологічні дослідження біологічно активних речовин природного і синтетичного походження. Наведені також праці, присвячені особливостям викладання медико-біологічних і клінічних дисциплін у вищих навчальних закладах.

Видання розраховано на широке коло наукових і практичних працівників медицини і фармації.

Відповідальність за зміст наведених матеріалів несуть автори.

НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ВИКЛАДАННЯ ПОБІЧНОЇ ДІЇ ЛІКІВ ІНОЗЕМНИМ СТУДЕНТАМ

Самура І. Б., Григор'єва Л. В., Беленічев І. Ф.

Запорізький державний медичний університет, м. Запоріжжя
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, м. Харків

Одним із пріоритетних напрямів, що стоять перед викладачами вищих навчальних медичних закладів, є формування у майбутніх лікарів знань щодо основ раціонального використання лікарських засобів (ЛЗ) та дотримання заходів щодо їх безпеки [1,4]. Побічна дія ЛЗ та лікарська хвороба продовжують залишатись найактуальнішими медичними і соціальними проблемами [5, 6]. Побічна дія ЛЗ може бути зумовлена передозуванням, прискореним насиченням організму, введенням середніх і навіть мінімальних доз високотоксичних препаратів, підвищеною чутливістю, недостатньою функцією органів виділення або порушенням процесів знешкоджування їх в організмі (при печінковій або нирковій недостатності). Частота побічної дії ЛЗ сягає 20% при амбулаторному лікуванні, до 5% хворих потребують госпіталізації для лікування її наслідків. Найчастіше в Україні реєструють побічну дію при застосуванні антибактеріальних препаратів, кровозамінників, протизапальних, знеболювальних препаратів, препаратів кардіологічного профілю, анестетиків, вітамінів, протипухлинних засобів [2,3,7].

Метою роботи було визначення сучасної термінології, класифікацій побічних реакцій (ПР), шляхів діагностики, запобігання побічним явищам і несприятливим наслідкам нераціонального лікування, розширення обізнаності іноземних студентів з профілактики та лікування ПР основних груп ЛЗ.

Основна частина. Навчальна дисципліна «Побічна дія ліків» у вищих медичних навчальних закладах вивчається на III курсі, оскільки для її опанування необхідні знання більшості дисциплін природничо-наукового та професійного циклів, що набуті на попередніх курсах навчання. Цей елективний курс є невід'ємною складовою теоретичної дисципліни фармакології.

Відповідно до визначення ВООЗ, до побічних дій ЛЗ відносять будь-яку реакцію на препарат, шкідливу і небажану для організму, що виникає при його призначенні для лікування, діагностики та профілактики захворювань. Світова етична практика вимагає врахування ПР ліків протягом усього періоду перебування їх і обігу, причому ПР вважається будь-яка, спостережувана під час прийому препарату (зовні, можливо, зовсім не пов'язана з фармакологічними властивостями).

На кафедрі фармакології та медичної рецептури Запорізького державного медичного університету розроблено повне навчально-методичне забезпечення елективного курсу «Побічна дія ліків» для студентів III курсу медичних факультетів. Згідно з робочою програмою, курс структурований на один модуль, який містить 12 навчальних тем. На лекціях та семінарських заняттях з елективного курсу висвітлюються сучасні поняття «побічна дія ліків», «побічна реакція», «ускладнення фармакотерапії», класифікації та типи і групи ПР; основні аспекти раціональної фармакотерапії та лікування ускладнень важливих груп ЛЗ.

Мета вивчення елективного курсу «Побічна дія ліків» включає визначення класифікації побічної дії ЛЗ, та їх профілактики при призначенні ліків. На практичних заняттях для студентів ставиться завдання виробити у них вміння:

- обґрунтувати категорію побічного ефекту ЛЗ;
- визначати категорію, вид і різновид побічних ефектів ЛЗ, а також тяжкість їх клінічного перебігу;
- передбачити залежність побічних ефектів ЛЗ від режиму дозування та стану функціональних систем організму і виявляти чинники, що впливають на їх якість і кількісну характеристику;
- використовувати відомі в даний час методи нефармакологічної і фармакологічної корекції побічних ефектів.

Велику увагу приділяється передбачуваності побічних ефектів.

Кінцеві цілі вивчення дисципліни полягають у демонстрації:

- вміння класифікувати побічні дії ЛЗ;
- визначати та аналізувати можливі прояви побічної дії ЛЗ та шляхів та засобів для їх попередження;
- визначати можливість виникнення побічних ефектів ЛЗ у пацієнтів з різними захворюваннями, аналізувати їх можливий перебіг з метою запобігання негативних проявів побічної дії ЛЗ та їх попередження;
- вміння оцінювати співвідношення користь/ризик при застосування ЛЗ у різних вікових груп хворих.

Для досягнення позитивного ефекту у підготовці лікарів з питань побічної дії ЛЗ здійснюється самостійна робота студентів (СРС) під керівництвом викладача в різних взаємопов'язаних формах та контроль СРС.

Передусім студентам пропонується систематичне опрацювання навчального матеріалу під час підготовки до практичних та семінарських занять протягом семестру. На необхідності цього наголошується вже на першій лекції, а реалізація починається з першого заняття в групах. З метою відпрацювання практичних навичок по забезпеченню ефективної медикаментозної терапії і безпеки лікування, на заняттях проводиться поточний контроль знань студентів на підставі теоретичних знань, практичних навичок та вмінь.

На цьому ж етапі ми передбачаємо формування системи вмінь, навичок і прийомів самоосвіти. Критеріями сформованості навичок самостійної роботи, з нашої точки зору виступають наступні види діяльності (уміння):

- складати конспект лекцій;
- працювати зі спеціальною літературою, довідниками, періодичними виданнями;
- розв'язувати ситуаційні задачі, виконувати завдання;
- складати таблиці, графіки, ілюстрації;
- складати наукові доповіді, реферати, звіти, тези, тощо;
- працювати із системними каталогами, добувати інформацію з різних джерел, використовувати пошукові системи, новітні технологічні досягнення;
- виконувати творчі завдання, які передбачають самостійне складання задач, тестових завдань, тощо та їх оформлення;

– аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати явища, факти, закономірності, викладені у друкованих джерелах інформації, з метою підготовки відповідей на поставлені напередодні запитання.

Розробка методичних вказівок з організації самостійної роботи студентів з побічної дії ліків конкретизує зміст по темах, винесених на самостійне опрацювання питань, та дає можливість розв'язати цілий комплекс організаційно-методичних проблем. План самостійної роботи по темах дозволяє студентам повніше розкрити зміст питань запропонованої теми, логічно конструювати відібраний матеріал, концентрувати увагу на окремих моментах.

Викладачі, що проводять заняття, застосовують різноманітні засоби актуалізації знань, набутих студентами, активізації розумової і пізнавальної діяльності. Серед цих виділяються засоби: постановка проблемних запитань, вирішування клінічних ситуаційних завдань та типових задач 1-3 рівнів складності, виписування та трактування рецептів для дітей і дорослих, людей похилого віку. На практичних заняттях значна увага приділяється оволодінню практичними навичками виписування рецептів та розв'язуванню задач 2-го рівня, коли студент повинен виписати необхідний препарат, який може бути використаний при певному патологічному стані. При вирішенні задач 3-го рівня складності, в яких вказується наявність супровідної патології чи інші умови, студент повинен вибрати лише препарат однієї групи або зазначити особливі умови його використання. Виконання всіх цих завдань обговорюється на практичному занятті. При цьому викладач пояснює помилки та всі незрозумілі питання.

Ефективність самостійної роботи забезпечується чіткою організацією та контролем СРС, створенням необхідних умов для СРС (бібліотека, читальний зал, комп'ютерні класи, мережа Інтернет), доцільними формами, методами і засобами навчання, навчально-методичними матеріалами та об'єктивним контролем СРС. Усі завдання самостійної роботи поділені на обов'язкові та вибіркові. До обов'язкових належать завдання, які всі студенти повинні виконати обов'язково під час опанування дисципліни. До вибіркових належать альтернативні завдання, серед яких кожен студент може вибрати завдання на власний розсуд так, щоб набрати необхідну кількість балів. При цьому запроваджено використання різноманітних видів самостійної роботи, що дозволяє суттєво активізувати роботу студентів. Запропонована методика передбачає чітке та своєчасне оцінювання по кожній вивченій темі курсу в цілому, що впливає на можливість привчити студентів до регулярного і систематичного опрацювання матеріалу.

Кредитно-модульна система організації навчального процесу базується на певних принципах, одним із яких є інноваційність, що полягає у використанні ефективних педагогічних і інформаційних технологій, що сприяє якісній підготовці кваліфікованих фахівців. Успішна та якісна професійна підготовка випускників вищих медичних навчальних закладів, підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, поліпшення розуміння, запам'ятовування й уміння застосування на практиці отриманих знань є одним із ключових завдань даного принципу.

Коли йдеться не тільки про сприйняття, але і про запам'ятовування інформації, то чільне місце належить моторній, тобто руховій пам'яті: краще всього

студент запам'ятає матеріал, який побачить, почує і сам щось відтворить – виписує рецепти на певні ліки, вкаже в протоколі або в робочому зошиті їх фармакологічну групу, механізм дії, клінічне застосування, їх типові побічні реакції тощо.

Задля забезпечення поставлених цілей на другому етапі пропонуємо впровадження у навчальний процес системи інтерактивних методів. Ці методи не є новими для освіти України. Проте, активні форми організації навчання (найчастіше ділові та імітаційно-рольові ігри, брейн-ринги, метод мозкового штурму) використовуються безсистемно, переважно на підсумкових або відкритих заняттях. Запропонована організація навчального процесу розрахована на малі групи студентів, коли перед викладачем стоїть задача не лише повідомити студентам якусь суму знань, чомусь навчити, але й викликати певну реакцію, до чогось покликати, в чомусь переконати. Вивчення клініко-фармакологічних аспектів ускладнень фармакотерапії дозволяє виявити механізм розвитку ПР та розробити науково обґрунтовані заходи щодо їх попередження.

Проектуючи навчальні цілі, викладач враховує і свої власні можливості, і потенціал аудиторії, і технічне забезпечення. Від заняття до заняття відбувається динаміка цільової установки. Викладач мотивує навчальну діяльність студента, спонукає їх до навчання, організує навчальний процес таким чином, щоб він мав максимальний результат. На практичному занятті необхідно обговорювати зі студентами складні, невирішені наукові проблеми фармакології, науки, що постійно і динамічно розвивається, її взаємодію з сучасними біомедичними науками, підкреслювати значення вивчення тих чи інших патофізіологічних процесів, та ролі фармакотерапії в цьому процесі. Усі завдання самостійної роботи поділені на обов'язкові та вибіркові. До обов'язкових належать завдання, які всі студенти повинні виконати обов'язково під час опанування дисципліни. До вибіркових належать альтернативні завдання, серед яких кожен студент може вибрати завдання на власний розсуд так, щоб набрати необхідну кількість балів. При цьому запроваджено використання різноманітних видів самостійної роботи, що дозволяє суттєво активізувати роботу студентів. Увагу іноземних студентів акцентують на тому, що, згідно з рекомендаціями ВООЗ, раціональна фармакотерапія базується на таких клініко-фармакологічних аспектах, як висока ефективність призначених ЛЗ, безпечність, економічна доступність фармакотерапії і попередження небажаних ПР.

Викладачі кафедри постійно проводять консультативну, в тому числі індивідуальну, роботу протягом всього навчального року, включаючи підсумкові заняття та іспити. Іноземні студенти мають можливість відпрацювати пропущені заняття не тільки згідно з графіком прийому, але й кожного робочого дня, своєму викладачу. Досвід показав, що вказані методичні підходи до викладання фармакології в групах іноземних студентів сприяють значному підвищенню рівня знань студентів. Студент працює більш ефективно, якщо має чітке уявлення про те, які знання та уміння стануть йому у нагоді під час майбутньої лікарської діяльності, а з якими він може бути тільки ознайомленим.

Висновки:

1. Впровадження елективного курсу *«Побічна дія ліків»* ознайомлює студентів з найважливішими виявами ПР, сучасним станом проблеми лікарської хвороби та новими технологіями їх діагностики, лікування, профілактики і реабілітації, сприяє поглибленому засвоєнню теоретичної бази з фармакології та формуванню сучасного мислення для проведення раціональної фармакотерапії.
2. Упевнені, що доклавши зусиль ми зможемо і надалі сприяти досягненню найкращої кваліфікації майбутнього лікаря, високоосвіченого фахівця в галузі охорони здоров'я.

Література:

1. Матвеева О.В. Побічні реакції на лікарські засоби як одна з ліко-пов'язаних помилок та їх зв'язок із медичною помилкою (повідомлення I) /О.В. Матвеева, А.Б. Зіменковський, В.П. Яйченя // Раціональна фармакотерапія.–2012.–№4.–С.5-9.
2. Солошенко Э.Н. Лекарственная болезнь в проблеме побочного действия лекарственных средств: современное состояние. Дискуссионные вопросы диагностики и лечения // Междунар. мед. журн. – 2012.–№3. – С. 80-88.
3. Фармацевтична енциклопедія / Голова ред. ради та автор передмови В.П.Черних. – К.: «Моріон». – 2010. – 1632 с.
4. Dipiro J. Pharmacotherapy: A Pathophysiologic Approach: Textbook /J.Dipiro, R.L.Talbert, 8/e: McGraw Hill Professional, 2011 –2700 p.
5. Goodman and Gilman's The Pharmacological Basis of Therapeutics / edited by L.I.Brunton, J.S.Lazo, K.L.Parker, 11/e: New York McGraw Hill, 2006.–1984 p.
6. Meyler's Side Effects of Analgesics and Anti-inflammatory Drugs / edited by Aronson J.K., 15/e: Elsevier. – 2009.- 570 p.
7. Workbook on elective course 'Side Effects of Drugs'/ Belenichev I.F., Samura I.B., Buhtiarova N.V. et al. – Zaporizhzhia, 2015 – 34 p.